Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τέταρτο τμήμα)

της 23ης Ιανουαρίου 2025*

«Αίτηση αναιρέσεως – Κρατική ενίσχυση – Καθεστώς ενισχύσεων – Μέτρα για τη στήριξη των αεροπορικών εταιριών που κατέχουν εθνική άδεια εκμετάλλευσης στο πλαίσιο της πανδημίας COVID-19 – Απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής να μην προβάλει αντιρρήσεις – Υποχρέωση αιτιολόγησης»

Στην υπόθεση C-490/23 P,

με αντικείμενο αίτηση αναιρέσεως δυνάμει του άρθρου 56 του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που ασκήθηκε την 1η Αυγούστου 2023,

Neos SpA, με έδρα τη Somma Lombardo (Ιταλία), εκπροσωπούμενη από τους A. Cogoni και M. Merola, avvocati,

αναιρεσείουσα,

όπου οι λοιποί διάδικοι είναι οι:

Ryanair DAC, με έδρα το Swords (Ιρλανδία), εκπροσωπούμενη από τους F.-C. Laprévote και E. Vahida, avocats, και τους D. Pérez de Lamo και S. Rating, abogados,

προσφεύγουσα πρωτοδίκως,

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τον J. Carpi Badía, τον L. Flynn και την F. Tomat,

καθής πρωτοδίκως,

Blue panorama airlines SpA, με έδρα τη Somma Lombardo,

Air Dolomiti SpA – Linee aeree regionali Europee, με έδρα τη Villafranca di Verona (Ιταλία), εκπροσωπούμενη από τους A. Cogoni και M. Merola, avvocati,

παρεμβαίνουσες πρωτοδίκως,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τέταρτο τμήμα),

συγκείμενο από τους K. Λυκούργο, πρόεδρο του τρίτου τμήματος, προεδρεύοντα του τετάρτου τμήματος, S. Rodin (εισηγητή) και O. Spineanu-Matei, δικαστές,

* Γλώσσα διαδικασίας: η αγγλική.

γενικός εισαγγελέας: N. Αιμιλίου

γραμματέας: A. Calot Escobar

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Με την υπό κρίση αίτηση αναιρέσεως, η Neos SpA ζητεί την αναίρεση της απόφασης του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 24ης Μαΐου 2023, Ryanair κατά Επιτροπής (Ιταλία· καθεστώς ενισχύσεων· COVID-19) (T-268/21, στο εξής: αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, EU:T:2023:279), με την οποία το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε την απόφαση C(2020) 9625 final της Επιτροπής, της 22ας Δεκεμβρίου 2020, σχετικά με την κρατική ενίσχυση SA.59029 (2020/N) – Ιταλία – COVID-19: Καθεστώς αποζημίωσης των αεροπορικών εταιριών που κατέχουν άδεια εκδοθείσα από τις ιταλικές αρχές (στο εξής: επίδικη απόφαση).

Το ιστορικό της διαφοράς και η επίδικη απόφαση

2 Το ιστορικό της διαφοράς, όπως προκύπτει από την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, μπορεί να συνοψισθεί ως ακολούθως.

3 Με την decreto-legge n. 34 – Misure urgenti in materia di salute, sostegno al lavoro e all' economia, nonche' di politiche sociali connesse all'emergenza epidemiologica da COVID-19 (πράξη νομοθετικού περιεχομένου 34, περί επειγόντων μέτρων στον τομέα της υγείας, της στήριξης της εργασίας και της οικονομίας καθώς και των κοινωνικών πολιτικών που συνδέονται με την επιδημιολογική κατάσταση έκτακτης ανάγκης λόγω της COVID-19), της 19ης Μαΐου 2020 (GURI αριθ. 128, της 19ης Μαΐου 2020, τακτικό συμπλήρωμα αριθ. 21), η οποία κυρώθηκε, κατόπιν τροποποίησης, με τον νόμο 77, της 17ης Ιουλίου 2020 (GURI αριθ. 180, της 18ης Ιουλίου 2020, τακτικό συμπλήρωμα αριθ. 25) (στο εξής: πράξη νομοθετικού περιεχομένου 34/2020), οι ιταλικές αρχές συνέστησαν ταμείο αποζημίωσης για τις ζημίες που υπέστη ο αεροπορικός τομέας στο πλαίσιο της πανδημίας COVID-19, ύψους 130 εκατομμυρίων ευρώ (στο εξής: επίμαχο μέτρο).

4 Στις 14 Αυγούστου 2020 οι ιταλικές αρχές εξέδωσαν την decreto-legge n. 104 – Misure urgenti per il sostegno e il rilancio dell'economia (πράξη νομοθετικού περιεχομένου 104, περί επειγόντων μέτρων για τη στήριξη και την ανάκαμψη της οικονομίας) (GURI αριθ. 203, της 14ης Αυγούστου 2020, τακτικό συμπλήρωμα αριθ. 30). Η εν λόγω πράξη νομοθετικού περιεχομένου εξουσιοδοτούσε, εν αναμονή της περάτωσης της διαδικασίας του άρθρου 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, τον Υπουργό Υποδομών και Μεταφορών της Ιταλικής Δημοκρατίας να χορηγήσει, εν είδει προκαταβολής, επιδοτήσεις χρηματοδοτούμενες από το συσταθέν με την πράξη νομοθετικού περιεχομένου 34/2020 ταμείο, συνολικού ύψους μη υπερβαίνοντος τα 50 εκατομμύρια ευρώ, στις αεροπορικές εταιρίες που πληρούσαν τις προϋποθέσεις επιλεξιμότητας του άρθρου 198 της πράξης νομοθετικού περιεχομένου 34/2020.

5 Στις 15 Οκτωβρίου 2020, σύμφωνα με το άρθρο 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, η Ιταλική Δημοκρατία κοινοποίησε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή το επίμαχο μέτρο.

6 Στο άρθρο 198 της πράξης νομοθετικού περιεχομένου 34/2020 καθορίζονται τέσσερις προϋποθέσεις επιλεξιμότητας για τη χορήγηση του επίμαχου μέτρου. Πρώτον, η αεροπορική εταιρία δεν πρέπει να είναι δικαιούχος ταμείου συσταθέντος με άλλη πράξη νομοθετικού περιεχομένου η οποία προέβλεπε αποκατάσταση των ζημιών που προκλήθηκαν από την πανδημία COVID-19 στις αεροπορικές εταιρίες οι οποίες κατείχαν άδεια εκδοθείσα από τις ιταλικές αρχές και ήταν επιφορτισμένες με την εκπλήρωση υποχρεώσεων παροχής δημόσιας υπηρεσίας κατά τον χρόνο έναρξης ισχύος της εν λόγω πράξης νομοθετικού περιεχομένου. Δεύτερον, η αεροπορική εταιρία πρέπει να διαθέτει έγκυρο πιστοποιητικό αερομεταφορέα και να κατέχει ιταλική άδεια. Τρίτον, η χωρητικότητα των αεροσκαφών της αεροπορικής εταιρίας πρέπει να υπερβαίνει τις 19 θέσεις. Τέταρτον, η αεροπορική εταιρία πρέπει να παρέχει στους υπαλλήλους της των οποίων η έδρα βάσης βρίσκεται στην Ιταλία, καθώς και στους υπαλλήλους τρίτων επιχειρήσεων που μετέχουν στη δραστηριότητά της, αμοιβή η οποία δεν μπορεί να είναι κατώτερη από την ελάχιστη αμοιβή που προβλέπει η εφαρμοστέα στον τομέα των αεροπορικών μεταφορών εθνική συλλογική σύμβαση (στο εξής: απαίτηση περί ελάχιστης αμοιβής).

7 Στις 22 Δεκεμβρίου 2020 η Επιτροπή εξέδωσε την επίδικη απόφαση, με την οποία έκρινε το επίμαχο μέτρο συμβατό με την εσωτερική αγορά βάσει του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ και, ως εκ τούτου, δεν προέβαλε αντιρρήσεις.

Η προσφυγή ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου και η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση

8 Με δικόγραφο που κατέθεσε στη Γραμματεία του Γενικού Δικαστηρίου στις 18 Μαΐου 2021, η Ryanair DAC άσκησε προσφυγή με αίτημα την ακύρωση της επίδικης απόφασης.

9 Προς στήριξη της προσφυγής της, η Ryanair προέβαλε τέσσερις λόγους ακυρώσεως, εκ των οποίων ο πρώτος αφορούσε παραβίαση της αρχής της απαγόρευσης των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας, της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών και της ελευθερίας εγκατάστασης, ο δεύτερος παράβαση του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ και πρόδηλη πλάνη κατά την εκτίμηση του αναλογικού χαρακτήρα της ενίσχυσης σε σχέση με τις ζημίες που προκλήθηκαν από την πανδημία COVID-19, ο τρίτος προσβολή των διαδικαστικών δικαιωμάτων της, διότι η Επιτροπή αρνήθηκε να κινήσει την επίσημη διαδικασία έρευνας παρά την ύπαρξη σοβαρών αμφιβολιών ως προς τη συμβατότητα του επίμαχου μέτρου με την εσωτερική αγορά, και ο τέταρτος παράβαση της υποχρέωσης αιτιολόγησης που προβλέπεται στο άρθρο 296, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ.

10 Στην αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε τον τέταρτο λόγο ακυρώσεως, υπογραμμίζοντας ότι η παράβαση της ως άνω υποχρέωσης αιτιολόγησης συνιστούσε παράβαση ουσιώδους τύπου και δεν αφορούσε την ουσιαστική νομιμότητα της επίδικης απόφασης.

11 Συναφώς, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε, κατ’ ουσίαν, ότι η επίδικη απόφαση ενείχε διττή παράβαση της υποχρέωσης αιτιολόγησης όσον αφορά την ανάλυση της τέταρτης προϋπόθεσης επιλεξιμότητας για τη χορήγηση του επίμαχου μέτρου, ήτοι της απαίτησης περί ελάχιστης αμοιβής.

12 Πρώτον, διαπίστωσε, στη σκέψη 24 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, ότι η επίδικη απόφαση δεν εξέθετε με σαφήνεια και χωρίς αμφισημία τη συλλογιστική βάσει της οποίας η Επιτροπή έκρινε, στην αιτιολογική σκέψη 93 της επίδικης απόφασης, ότι η απαίτηση περί ελάχιστης αμοιβής συνδεόταν άρρηκτα με το επίμαχο μέτρο, καθώς και, στην αιτιολογική σκέψη 95 της ίδιας απόφασης, ότι η απαίτηση αυτή δεν ήταν σύμφυτη με τον σκοπό του εν λόγω μέτρου.

13 Δεύτερον, έκρινε, ιδίως στις σκέψεις 26 και 34 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, ότι η Επιτροπή δεν είχε εκθέσει τους λόγους για τους οποίους εκτιμούσε ότι η μόνη κρίσιμη διάταξη, πέραν των άρθρων 107 και 108 ΣΛΕΕ, υπό το πρίσμα της οποίας έπρεπε να εξετάσει τη συμβατότητα της απαίτησης περί ελάχιστης αμοιβής με το δίκαιο της Ένωσης ήταν το άρθρο 8 του κανονισμού (ΕΚ) 593/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Ιουνίου 2008, για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές (Ρώμη I) (ΕΕ 2008, L 177, σ. 6) (στο εξής: κανονισμός Ρώμη I), και όχι, ιδίως, το άρθρο 56 ΣΛΕΕ, το οποίο αφορά την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών.

14 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι δεν ήταν σε θέση να ελέγξει αν η απαίτηση περί ελάχιστης αμοιβής ήταν συμβατή με «άλλες διατάξεις του δικαίου της Ένωσης» και, ως εκ τούτου, αν το επίμαχο μέτρο στο σύνολό του ήταν συμβατό με την εσωτερική αγορά.

15 Επομένως, το Γενικό Δικαστήριο, χωρίς να εξετάσει τους λοιπούς λόγους ακυρώσεως που προβλήθηκαν με την προσφυγή, δέχθηκε τον τέταρτο λόγο ακυρώσεως και, κατά συνέπεια, ακύρωσε την επίδικη απόφαση.

Τα αιτήματα των διαδίκων στην αναιρετική διαδικασία

16 Με την αίτηση αναιρέσεως, η Neos ζητεί από το Δικαστήριο:

– να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση και

– να αναπέμψει την υπόθεση ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου.

17 Η Ryanair ζητεί από το Δικαστήριο:

– να απορρίψει την αίτηση αναιρέσεως και

– να καταδικάσει την αναιρεσείουσα στα δικαστικά έξοδα της παρούσας διαδικασίας.

18 Η Επιτροπή ζητεί από το Δικαστήριο:

– να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση,

– να αναπέμψει την υπόθεση ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, και

– να καταδικάσει τη Ryanair στα δικαστικά έξοδά της καθώς και στα έξοδα στα οποία υποβλήθηκε η Επιτροπή τόσο κατά την πρωτόδικη όσο και κατά την αναιρετική διαδικασία.

19 Η Air Dolomiti SpA – Linee aeree regionali Europee ζητεί από το Δικαστήριο να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση και να αναπέμψει την υπόθεση ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου.

Επί της αιτήσεως αναιρέσεως

20 Προς στήριξη της αιτήσεως αναιρέσεως, η Neos προβάλλει δύο λόγους αναιρέσεως, καθένας από τους οποίους περιλαμβάνει τρία σκέλη. Ο πρώτος λόγος αναιρέσεως αφορά παράβαση της υποχρέωσης αιτιολόγησης που υπέχει το Γενικό Δικαστήριο και πλάνη περί το δίκαιο αναφορικά με την εκτίμηση της σχέσης μεταξύ των κανόνων περί κρατικών ενισχύσεων και άλλων διατάξεων των Συνθηκών, καθώς και παράβαση της υποχρέωσης αιτιολόγησης που υπέχει η Επιτροπή. Ο δεύτερος λόγος αναιρέσεως αφορά παραμόρφωση του περιεχομένου της επίδικης απόφασης και πλάνη περί το δίκαιο σχετικά με την εκτίμηση της υποχρέωσης αιτιολόγησης που υπέχει η Επιτροπή, την εφαρμογή του άρθρου 56 ΣΛΕΕ στον τομέα των αεροπορικών μεταφορών, καθώς και την εκτίμηση της σχέσης μεταξύ του άρθρου 8, παράγραφος 1, του κανονισμού Ρώμη I και των κανόνων της εσωτερικής αγοράς.

21 Με το τρίτο σκέλος του πρώτου λόγου αναιρέσεως και με το πρώτο σκέλος του δεύτερου λόγου αναιρέσεως, τα οποία πρέπει να εξεταστούν από κοινού, η Neos υποστηρίζει ότι το Γενικό Δικαστήριο, στις σκέψεις 24 και 26 έως 34 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο και παραμόρφωσε τα πραγματικά περιστατικά κρίνοντας ότι η Επιτροπή παρέβη την υποχρέωση αιτιολόγησης που υπέχει από το άρθρο 296, δεύτερο εδάφιο, και το άρθρο 108, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ.

Επιχειρήματα των διαδίκων

22 Στο πλαίσιο του τρίτου σκέλους του πρώτου λόγου αναιρέσεως, η Neos υποστηρίζει ότι, καθόσον το Γενικό Δικαστήριο έκρινε, στη σκέψη 24 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, ότι η Επιτροπή δεν είχε εξηγήσει με σαφήνεια και χωρίς αμφισημία τους λόγους για τους οποίους η απαίτηση περί ελάχιστης αμοιβής ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με το επίμαχο μέτρο «καθώς και» μη σύμφυτη με τον σκοπό του, το Γενικό Δικαστήριο παρέβλεψε την έκταση της υποχρέωσης αιτιολόγησης που υπέχει η Επιτροπή από το άρθρο 296 και το άρθρο 108, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ.

23 Κατά τη Neos, η επίδικη απόφαση πληροί τις απαιτήσεις της νομολογίας του Δικαστηρίου σχετικά με την υποχρέωση αιτιολόγησης. Πρώτον, οι αιτιολογικές σκέψεις 92 και 93 της εν λόγω απόφασης περιέχουν τεκμηριωμένη εκτίμηση των τεσσάρων προϋποθέσεων επιλεξιμότητας για τη χορήγηση του επίμαχου μέτρου, οι οποίες περιγράφονται εν προκειμένω ως άρρηκτα συνδεδεμένες με αυτό. Συναφώς, η Neos επισημαίνει ότι η Ryanair δεν έβαλε, με την προσφυγή της, κατά της ανωτέρω εκτίμησης –ούτε, μεταξύ άλλων, από την άποψη της υποχρέωσης αιτιολόγησης–, οπότε το Γενικό Δικαστήριο, κρίνοντας ότι η Επιτροπή παρέβη την υποχρέωση αυτή, παρέβλεψε την απαγόρευση αποφάνσεως ultra petita.

24 Δεύτερον, όσον αφορά την αιτιολογική σκέψη 95 της επίδικης απόφασης, η Επιτροπή μπορούσε, και μάλιστα όφειλε, να έχει καταλήξει στο συμπέρασμα ότι δεν συνέτρεχε λόγος να προβεί σε χωριστή εκτίμηση της απαίτησης περί ελάχιστης αμοιβής, καθώς αυτή είναι σύμφυτη με τον σκοπό του επίμαχου μέτρου. Συγκεκριμένα, η εν λόγω απαίτηση αποσκοπεί στο να διασφαλιστεί ότι το όφελος από το μέτρο αυτό θα επιμεριστεί μεταξύ των οικείων επιχειρήσεων και των υπαλλήλων τους, εξασφαλίζοντας ότι η αμοιβή των τελευταίων δεν θα είναι χαμηλότερη από το νόμιμο κατώτατο όριο το οποίο καθορίζεται βάσει της εθνικής συλλογικής σύμβασης που εφαρμόζεται στον τομέα των αεροπορικών μεταφορών και ότι οι υπάλληλοι αυτοί δεν θα πληγούν λόγω της πανδημίας. Ο ανωτέρω σκοπός συνάδει πλήρως με το γράμμα του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ, δεν εισάγει δυσμενείς διακρίσεις, δεν νοθεύει το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών και δεν θίγει την εύρυθμη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς σε βαθμό μεγαλύτερο απ' ό,τι η ίδια η ενίσχυση. Η Neos διευκρινίζει ωστόσο ότι η Επιτροπή,

ενεργώντας με σύνεση, έκρινε ότι η εν λόγω απαίτηση δεν ήταν σύμφυτη με τον σκοπό του επίμαχου μέτρου, αιτιολογώντας σαφώς τη θέση της στην αιτιολογική σκέψη 95 της επίδικης απόφασης, και την εξέτασε υπό το πρίσμα άλλων διατάξεων του δικαίου της Ένωσης πέραν εκείνων που διέπουν ειδικώς τις κρατικές ενισχύσεις.

25 Τρίτον, δύσκολα μπορεί να γίνει κατανοητό γιατί το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η επίδικη απόφαση ενέχει παράβαση της υποχρέωσης αιτιολόγησης όσον αφορά τη συλλογιστική και το συμπέρασμα της Επιτροπής ότι η απαίτηση περί ελάχιστης αμοιβής δεν είναι σύμφυτη με τον σκοπό του επίμαχου μέτρου, συλλογιστική και συμπέρασμα τα οποία, ωστόσο, ήταν χρήσιμα για τη Ryanair και για κάθε άλλο ενδιαφερόμενο μέρος προκειμένου να αμφισβητήσουν την απόφαση αυτή.

26 Η Neos επισημαίνει, συναφώς, ότι η επίδικη απόφαση είναι καλύτερα τεκμηριωμένη απ' ό,τι άλλες αποφάσεις της Επιτροπής που επιτρέπουν τη χορήγηση ενισχύσεων στον τομέα των αεροπορικών μεταφορών στο πλαίσιο της πανδημίας COVID-19, αποφάσεις οι οποίες αμφισβητήθηκαν μεν από τη Ryanair ως προς την αιτιολογία τους, πλην όμως επικυρώθηκαν από το Γενικό Δικαστήριο. Η Neos υπογραμμίζει, ειδικότερα, ότι, σε αντίθεση με τις άλλες αυτές αποφάσεις της Επιτροπής, στην επίδικη απόφαση παρατίθεται λεπτομερέστερη εκτίμηση της συμβατότητας, καθώς στην απόφαση περιλαμβάνεται ένα ολόκληρο τμήμα που αφορά την εκτίμηση της συμβατότητας του επίμαχου μέτρου με άλλες διατάξεις του δικαίου της Ένωσης πέραν του άρθρου 107 ΣΛΕΕ και διαπιστώνεται ότι μια προϋπόθεση επιλεξιμότητας για τη χορήγηση του εν λόγω μέτρου δεν είναι σύμφυτη με τον σκοπό του συγκεκριμένου μέτρου. Υπό τις συνθήκες αυτές, η ακύρωση της επίδικης απόφασης λόγω παράβασης της υποχρέωσης αιτιολόγησης είναι τουλάχιστον παράδοξη.

27 Επιπλέον, ο επαρκής χαρακτήρας της αιτιολογίας της απόφασης αυτής επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι η Ryanair ήταν σε θέση να ασκήσει το δικαίωμά της για αποτελεσματική προσφυγή, όπως προκύπτει από τον πρώτο λόγο που προέβαλε με την προσφυγή ακυρώσεως. Ο λόγος αυτός καταδεικνύει ότι η πρωτοδίκως προσφεύγουσα κατανόησε το περιεχόμενο της επίδικης απόφασης και μπόρεσε να αμφισβητήσει το βάσιμό της.

28 Με το πρώτο σκέλος του δεύτερου λόγου αναιρέσεως, η Neos υποστηρίζει ότι το Γενικό Δικαστήριο, στις σκέψεις 26 έως 34 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, παραμόρφωσε το περιεχόμενο της επίδικης απόφασης και υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο όσον αφορά την έκταση της υποχρέωσης αιτιολόγησης που υπέχει η Επιτροπή.

29 Αφενός, η συλλογιστική του Γενικού Δικαστηρίου με την οποία προσάπτεται στην Επιτροπή ότι εξέτασε τη συμβατότητα της απαίτησης περί ελάχιστης αμοιβής με την εσωτερική αγορά μόνον υπό το πρίσμα του άρθρου 8 του κανονισμού Ρώμη Ι είναι αντιφατική και εσφαλμένη. Συγκεκριμένα, από την επίδικη απόφαση, ιδίως δε από τις αιτιολογικές της σκέψεις 95 και 99, προκύπτει σαφώς ότι η Επιτροπή εξέτασε τη συμβατότητα της εν λόγω απαίτησης όχι μόνον υπό το πρίσμα αυτής της διάταξης, αλλά και υπό το πρίσμα άλλων διατάξεων του δικαίου της Ένωσης. Επομένως, το Γενικό Δικαστήριο παραμόρφωσε το περιεχόμενο της επίδικης απόφασης.

30 Αφετέρου, προσάπτοντας στην Επιτροπή ότι δεν αιτιολόγησε το συμπέρασμα το οποίο περιέχεται στην αιτιολογική σκέψη 99 της επίδικης απόφασης και κατά το οποίο η απαίτηση περί ελάχιστης αμοιβής δεν ήταν αντίθετη προς τις λοιπές διατάξεις του δικαίου της Ένωσης, το Γενικό Δικαστήριο παρέβλεψε την έκταση της υποχρέωσης αιτιολόγησης που υπέχει η Επιτροπή από το

άρθρο 296, δεύτερο εδάφιο, και το άρθρο 108, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ. Συγκεκριμένα, δεν μπορούσε ευλόγως να απαιτηθεί από την Επιτροπή να παραθέσει λεπτομερή αιτιολογία σχετικά με κάθε δυνητικά κρίσιμη διάταξη του δικαίου της Ένωσης.

31 Η Επιτροπή και η Air Dolomiti SpA – Linee aeree regionali Europee συμφωνούν ως προς το ότι οι λόγοι αναιρέσεως που προβάλλει η Neos πρέπει να γίνουν δεκτοί.

32 Η Ryanair αντικρούει την επιχειρηματολογία που ανέπτυξε η Neos προς στήριξη των λόγων αναιρέσεως. Υποστηρίζει ότι ορθώς το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η Επιτροπή παρέλειψε να αιτιολογήσει το συμπέρασμα κατά το οποίο η απαίτηση περί ελάχιστης αμοιβής συνδεόταν άρρηκτα με το επίμαχο μέτρο, ενώ, παράλληλα, δεν ήταν σύμφυτη με τον σκοπό του μέτρου αυτού. Αντιθέτως προς ό,τι ισχυρίζεται η Neos, το Γενικό Δικαστήριο δεν αποφάνθηκε ultra petita, δεδομένου ότι δεν έκρινε μόνον το ζήτημα της ύπαρξης συνδέσμου μεταξύ της απαίτησης αυτής και του επίμαχου μέτρου και, εν πάση περιπτώσει, ο λόγος ακυρώσεως που αφορούσε ανεπαρκή αιτιολογία μπορούσε να εγερθεί αυτεπαγγέλτως από το Γενικό Δικαστήριο. Καθόσον η Neos αναφέρεται σε πλείονες πρόσφατες αποφάσεις του Γενικού Δικαστηρίου σχετικά με ενισχύσεις που χορηγήθηκαν στον τομέα των αεροπορικών μεταφορών στο πλαίσιο της πανδημίας COVID-19, η Ryanair υπογραμμίζει τις διαφορές που υφίστανται μεταξύ, αφενός, των αποφάσεων της Επιτροπής που αποτελούν αντικείμενο των εν λόγω αποφάσεων του Γενικού Δικαστηρίου και, αφετέρου, της επίδικης απόφασης, ειδικότερα δε της καταγγελίας που υπέβαλε η Associazione Italiana Compagnie Aeree Low Fares (Ιταλική Ένωση Αεροπορικών Εταιριών Χαμηλού Κόστους). Η καταγγελία αυτή ενέτεινε την υποχρέωση της Επιτροπής να εξετάσει το ζήτημα της προσβολής της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών. Γενικότερα, το ζήτημα δεν είναι αν η επίδικη απόφαση ήταν καλύτερα τεκμηριωμένη απ' ό,τι άλλες αποφάσεις της Επιτροπής, αλλά αν ήταν επαρκώς τεκμηριωμένη.

33 Όσον αφορά το πρώτο σκέλος του δεύτερου λόγου αναιρέσεως, αυτό πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτο, δεδομένου ότι δεν είναι καθόλου τεκμηριωμένο ούτε σαφές. Εν πάση περιπτώσει, κατά τη Ryanair, η Neos δεν απέδειξε ότι το Γενικό Δικαστήριο παραμόρφωσε τα πραγματικά περιστατικά που αυτή προβάλλει και δεν προσκόμισε κανένα αποδεικτικό στοιχείο από το οποίο να προκύπτει ότι η Επιτροπή εξέτασε τη συμβατότητα της απαίτησης περί ελάχιστης αμοιβής με άλλες διατάξεις του δικαίου της Ένωσης πέραν του άρθρου 8 του κανονισμού Ρώμη Ι. Επομένως, λαμβανομένης ιδίως υπόψη της σημασίας που έχει, στο πλαίσιο της επίδικης απόφασης, η καταγγελία την οποία υπέβαλε η Ιταλική Ένωση Αεροπορικών Εταιριών Χαμηλού Κόστους, το Γενικό Δικαστήριο ουδόλως υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κατά την εκτίμηση της έκτασης της υποχρέωσης αιτιολόγησης που υπέχει συναφώς η Επιτροπή.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

34 Υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία, η επιβαλλόμενη από το άρθρο 296, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ αιτιολογία πρέπει να είναι προσαρμοσμένη στη φύση της επίμαχης πράξης και να εκθέτει με σαφήνεια και χωρίς αμφισημία τη συλλογιστική του θεσμικού οργάνου που εξέδωσε την πράξη, ώστε να παρέχεται η δυνατότητα στους μεν ενδιαφερομένους να γνωρίζουν τους λόγους για τους οποίους ελήφθη το μέτρο, στο δε αρμόδιο δικαιοδοτικό όργανο να ασκήσει τον έλεγχό του. Η υποχρέωση αιτιολόγησης πρέπει να εκτιμάται με γνώμονα τις περιστάσεις της συγκεκριμένης υπόθεσης, ιδίως δε το περιεχόμενο της πράξης, τη φύση των παρατιθέμενων στοιχείων της αιτιολογίας και το συμφέρον που έχουν ενδεχομένως για παροχή διευκρινίσεων οι αποδέκτες της πράξης ή άλλα πρόσωπα τα οποία η πράξη αφορά άμεσα και ατομικά. Δεν απαιτείται να προσδιορίζονται στην αιτιολογία όλα τα πραγματικά και νομικά στοιχεία τα οποία ασκούν επιρροή, καθόσον το ζήτημα αν η αιτιολογία μιας πράξης ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις

του άρθρου 296, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ πρέπει να εξετάζεται με γνώμονα όχι μόνον το γράμμα της, αλλά και το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται, καθώς και το σύνολο των νομικών κανόνων που διέπουν τον σχετικό τομέα (απόφαση της 23ης Νοεμβρίου 2023, Ryanair κατά Επιτροπής, C-210/21 P, EU:C:2023:908, σκέψη 105 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

35 Σε περίπτωση, ειδικότερα, όπως εν προκειμένω, απόφασης περί μη προβολής αντιρρήσεων όσον αφορά μέτρο ενίσχυσης, εκδοθείσας κατ' εφαρμογήν του άρθρου 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι μια τέτοια απόφαση, που λαμβάνεται εντός σύντομων προθεσμιών, πρέπει να περιέχει μόνον τους λόγους για τους οποίους η Επιτροπή κρίνει ότι δεν αντιμετωπίζει σοβαρές δυσχέρειες κατά την εκτίμηση της συμβατότητας της οικείας ενίσχυσης με την εσωτερική αγορά, καθώς και ότι ακόμη και μια συνοπτική αιτιολογία της απόφασης αυτής πρέπει να θεωρείται επαρκής για να πληρούται η προβλεπόμενη από το άρθρο 296, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ απαίτηση αιτιολόγησης, εφόσον προκύπτουν από αυτή με σαφήνεια και χωρίς αμφισημία οι λόγοι για τους οποίους η Επιτροπή έκρινε ότι δεν αντιμετώπισε τέτοιες δυσχέρειες, αφού το ζήτημα του βασίμου της αιτιολογίας είναι διαφορετικό από την προαναφερθείσα απαίτηση (απόφαση της 23ης Νοεμβρίου 2023, Ryanair κατά Επιτροπής, C-210/21 P, EU:C:2023:908, σκέψη 106 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

36 Υπό το πρίσμα αυτών των κριτηρίων πρέπει να εξεταστεί αν το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κρίνοντας ότι η επίδικη απόφαση ενείχε παράβαση της υποχρέωσης αιτιολόγησης που υπέχει η Επιτροπή από το άρθρο 296, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ.

37 Πρώτον, καθόσον, με το τρίτο σκέλος του πρώτου λόγου αναιρέσεως, η Neos προσάπτει στο Γενικό Δικαστήριο ότι υπέπεσε σε τέτοια πλάνη εκτιμώντας, στη σκέψη 24 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, ότι η επίδικη απόφαση δεν εξέθετε με σαφήνεια και χωρίς αμφισημία τη συλλογιστική βάσει της οποίας η Επιτροπή έκρινε, στην αιτιολογική σκέψη 93 της επίδικης απόφασης, ότι η απαίτηση περί ελάχιστης αμοιβής συνδεόταν άρρηκτα με το επίμαχο μέτρο «καθώς και», στην αιτιολογική σκέψη 95 της ίδιας απόφασης, ότι η απαίτηση αυτή δεν ήταν σύμφυτη με τον σκοπό του εν λόγω μέτρου, επισημαίνεται ότι οι αιτιολογικές αυτές σκέψεις περιλαμβάνονται στο τελευταίο τμήμα της επίδικης απόφασης, δηλαδή στο τμήμα 3.3.5, το οποίο περιέχει τις αιτιολογικές σκέψεις 91 έως 99 της απόφασης αυτής και αφορά ειδικώς την εκ μέρους της Επιτροπής εκτίμηση του επίμαχου μέτρου υπό το πρίσμα άλλων διατάξεων και αρχών του δικαίου της Ένωσης πλην των σχετικών με τις κρατικές ενισχύσεις.

38 Πριν προβεί στην εκτίμηση αυτή, η Επιτροπή περιέγραψε το επίμαχο μέτρο, στο τμήμα 2 της επίδικης απόφασης, αναφέροντας, ιδίως, τον σκοπό του, ήτοι, κατ' ουσίαν, την αποκατάσταση των ζημιών που υπέστησαν ορισμένες αεροπορικές εταιρίες λόγω των ταξιδιωτικών περιορισμών που επιβλήθηκαν εξαιτίας της πανδημίας COVID-19, τη βάση του, το άρθρο 107, παράγραφος 2, στοιχείο β', ΣΛΕΕ, τα μέτρα που έλαβαν συναφώς τα κράτη μέλη και τα τρίτα κράτη όσον αφορά τις πτήσεις προς ή από την Ιταλία, τον αντίκτυπο των μέτρων αυτών στις ιταλικές αεροπορικές εταιρίες, τις τέσσερις προϋποθέσεις επιλεξιμότητας για τη χορήγηση του επίμαχου μέτρου και την προς αποκατάσταση ζημία, ήτοι τις καθαρές απώλειες οι οποίες συνδέονται άμεσα με τους εν λόγω περιορισμούς και οι οποίες επήλθαν κατά την περίοδο από την 1η Μαρτίου έως τις 15 Ιουνίου 2020.

39 Όσον αφορά την εξέταση της συμβατότητας του επίμαχου μέτρου με το άρθρο 107, παράγραφος 2, στοιχείο β', ΣΛΕΕ, η Επιτροπή έκρινε κατ' ουσίαν, στα τμήματα 3.3.3 και 3.3.4 της επίδικης απόφασης, ότι το μέτρο αυτό αφορούσε όντως έκτακτο γεγονός, κατά την έννοια της ανωτέρω διάταξης, ότι η καλυπτόμενη περίοδος αντιστοιχούσε σε εκείνη κατά τη διάρκεια της οποίας οι καθαρές απώλειες που υπέστησαν οι αεροπορικές εταιρίες συνιστούσαν ζημία άμεσα συνδεόμενη

με το έκτακτο αυτό γεγονός και ότι το εν λόγω μέτρο ήταν σύμφωνο με την αρχή της αναλογικότητας, δεδομένου ότι δεν έβαινε πέραν αυτού που ήταν αναγκαίο για την αποκατάσταση της ζημίας.

40 Κατόπιν αυτής της πρώτης ανάλυσης η Επιτροπή εξέτασε, στο τελικό τμήμα της επίδικης απόφασης, τη συμβατότητα του επίμαχου μέτρου με άλλες διατάξεις του δικαίου της Ένωσης.

41 Συναφώς, υπενθύμισε κατ' αρχάς, αφενός, στην αιτιολογική σκέψη 91 της επίδικης απόφασης, τη νομολογία κατά την οποία η διαδικασία του άρθρου 108 ΣΛΕΕ ουδέποτε πρέπει να καταλήγει σε αποτέλεσμα αντίθετο προς τις ειδικές διατάξεις της Συνθήκης ΛΕΕ. Επομένως, ενίσχυση η οποία, αυτή καθεαυτήν ή λόγω ορισμένων λεπτομερειών χορήγησής της, παραβιάζει διατάξεις ή γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης δεν μπορεί να κριθεί συμβατή με την εσωτερική αγορά (πρβλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 15ης Απριλίου 2008, Nuova Agricast, C-390/06, EU:C:2008:224, σκέψεις 50 και 51, και της 23ης Νοεμβρίου 2023, Ryanair κατά Επιτροπής, C-210/21 P, EU:C:2023:908, σκέψη 82 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

42 Αφετέρου, όπως υπενθύμισε το Γενικό Δικαστήριο στη σκέψη 22 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, η Επιτροπή, στην αιτιολογική σκέψη 92 της επίδικης απόφασης, αναφέρεται στη νομολογία κατά την οποία, όταν οι λεπτομέρειες χορήγησης μιας ενίσχυσης συνδέονται άρρηκτα με το αντικείμενο της ενίσχυσης σε τέτοιον βαθμό ώστε να μην είναι δυνατό να εκτιμηθούν μεμονωμένα, το αποτέλεσμά τους επί της συμβατότητας ή της ασυμβατότητας της ενίσχυσης, στο σύνολό της, με την εσωτερική αγορά πρέπει κατ' ανάγκην να εκτιμάται μέσω της διαδικασίας του άρθρου 108 ΣΛΕΕ (πρβλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 22ας Μαρτίου 1977, Iannelli & Volpi, 74/76, EU:C:1977:51, σκέψη 14, και της 23ης Νοεμβρίου 2023, Ryanair κατά Επιτροπής, C-210/21 P, EU:C:2023:908, σκέψη 83 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

43 Εν συνεχεία, στην ίδια σκέψη της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι, στην αιτιολογική σκέψη 93 της επίδικης απόφασης, η Επιτροπή είχε διαπιστώσει ότι οι τέσσερις προϋποθέσεις επιλεξιμότητας για τη χορήγηση του επίμαχου μέτρου «συνδέονταν άρρηκτα» με το μέτρο αυτό κατά την έννοια της ανωτέρω νομολογίας.

44 Εξάλλου, το Γενικό Δικαστήριο ανέφερε, στη σκέψη 23 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, ότι η Επιτροπή, στην αιτιολογική σκέψη 95 της επίδικης απόφασης, είχε επισημάνει ότι συνέτρεχε ιδιαίτερος λόγος να εξεταστεί η τέταρτη εκ των ανωτέρω προϋποθέσεων επιλεξιμότητας, η οποία αφορά την απαίτηση περί ελάχιστης αμοιβής, και είχε κρίνει ότι η απαίτηση αυτή «δεν ήταν σύμφυτη με τον σκοπό του επίμαχου μέτρου», δεδομένου, κατ' ουσίαν, ότι αυτό αποσκοπούσε στο να διασφαλιστεί ότι οι επιχειρήσεις που ήταν δικαιούχοι του μέτρου εγγυούνταν την προστασία της καταβολής ελάχιστης αμοιβής στους υπαλλήλους τους των οποίων η έδρα βάσης βρισκόταν στην Ιταλία, σύμφωνα με το ιταλικό δίκαιο, προτού καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η συμβατότητα της εν λόγω απαίτησης έπρεπε, επομένως, να εκτιμηθεί και υπό το πρίσμα «άλλων σχετικών διατάξεων του δικαίου της Ένωσης».

45 Τέλος, όπως αναφέρεται στη σκέψη 25 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, η Επιτροπή, αφού εκτίμησε, στις αιτιολογικές σκέψεις 96 έως 98 της επίδικης απόφασης, τη συμβατότητα της απαίτησης περί ελάχιστης αμοιβής υπό το πρίσμα του άρθρου 8, παράγραφος 1, του κανονισμού Ρώμη Ι, έκρινε, στην αιτιολογική σκέψη 99, ότι η απαίτηση αυτή αποσκοπούσε εκ πρώτης όψεως στην προστασία των εργαζομένων κατά τα προβλεπόμενα στον εν λόγω κανονισμό και δεν συνιστούσε παράβαση άλλων διατάξεων του δικαίου της Ένωσης.

46 Σε αυτό το πλαίσιο η αναιρεσείουσα υποστηρίζει ότι ενέχει πλάνη περί το δίκαιο η εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου, στη σκέψη 24 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, κατά την οποία η Επιτροπή, ενεργώντας κατ' αυτόν τον τρόπο, δεν αιτιολόγησε επαρκώς κατά νόμον την επίδικη απόφαση, στις αιτιολογικές της σκέψεις 93 και 95, καθόσον δεν εξέθεσε με σαφήνεια και χωρίς αμφισημία τη συλλογιστική της βάσει της οποίας έκρινε ότι η απαίτηση περί ελάχιστης αμοιβής συνδεόταν άρρηκτα με το επίμαχο μέτρο καθώς και ότι η απαίτηση αυτή δεν ήταν σύμφυτη με τον σκοπό του εν λόγω μέτρου.

47 Πρέπει να επισημανθεί, αφενός, ότι, προκειμένου για απόφαση περί μη προβολής αντιρρήσεων σχετικά με μέτρο ενίσχυσης στο πλαίσιο της διαδικασίας του άρθρου 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, το Γενικό Δικαστήριο όφειλε, σύμφωνα με τη νομολογία που υπομνήσθηκε στη σκέψη 35 της παρούσας απόφασης, να εξακριβώσει αν η επίδικη απόφαση περιείχε τους λόγους για τους οποίους η Επιτροπή έκρινε ότι δεν αντιμετώπισε σοβαρές δυσχέρειες κατά την εκτίμηση της συμβατότητας του επίμαχου μέτρου με την εσωτερική αγορά.

48 Όπως, όμως, προκύπτει από τις σκέψεις 38 έως 40 και 45 της παρούσας απόφασης, η Επιτροπή εξέθεσε τους λόγους για τους οποίους έκρινε ότι συνέτρεχε τέτοια περίπτωση, δηλαδή ότι το μέτρο αυτό πληρούσε τις προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β', ΣΛΕΕ και ήταν ανάλογο προς τις ζημίες στην αποκατάσταση των οποίων αποσκοπούσε, καθώς και, επιπλέον, ότι μια προϋπόθεση επιλεξιμότητας για τη χορήγηση του μέτρου αυτού, την οποία η Επιτροπή θεωρούσε ότι έπρεπε να εξετάσει υπό το πρίσμα άλλων διατάξεων του δικαίου της Ένωσης πλην των σχετικών με τις κρατικές ενισχύσεις, δεν ήταν αντίθετη προς καμία από τις εν λόγω διατάξεις.

49 Μη λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο των ανωτέρω στοιχείων της επίδικης απόφασης, η εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου στη σκέψη 24 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης στηρίζεται σε εξέταση της αιτιολογίας της επίδικης απόφασης η οποία παραβλέπει το κριτήριο βάσει του οποίου έπρεπε να εκτιμηθεί η επάρκεια της αιτιολογίας της απόφασης αυτής.

50 Αφετέρου, όπως επισημάνθηκε στις σκέψεις 41 έως 44 της παρούσας απόφασης, από την αιτιολογία της επίδικης απόφασης προκύπτουν οι λόγοι για τους οποίους η Επιτροπή έκρινε ότι η απαίτηση περί ελάχιστης αμοιβής έπρεπε να εκτιμηθεί υπό το πρίσμα άλλων διατάξεων του δικαίου της Ένωσης πέραν των σχετικών με τις κρατικές ενισχύσεις, δηλαδή ότι η απαίτηση αυτή δεν ήταν σύμφυτη με τον σκοπό του επίμαχου μέτρου. Αντιθέτως προς ό,τι έκρινε εμμέσως το Γενικό Δικαστήριο στη σκέψη 24 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, δεν μπορούσε να απαιτηθεί από την Επιτροπή να παράσχει λεπτομερέστερη αιτιολογία ως προς τη διαπίστωση αυτή ή, μάλιστα, ως προς τη σχέση που ενδέχεται να υφίσταται μεταξύ της διαπίστωσης αυτής και της προηγούμενης διαπίστωσης κατά την οποία όλες οι προϋποθέσεις επιλεξιμότητας για τη χορήγηση του εν λόγω μέτρου συνδέονταν άρρηκτα με αυτό.

51 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, σύμφωνα με τη νομολογία που μνημονεύθηκε στη σκέψη 35 της παρούσας απόφασης, η αιτιολογία απόφασης περί μη προβολής αντιρρήσεων όσον αφορά μέτρο ενίσχυσης, εκδοθείσας κατ' εφαρμογήν του άρθρου 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, μπορεί να είναι συνοπτική.

52 Επιπλέον, από τη διάρθρωση των αιτιολογικών σκέψεων 93 και 95 της επίδικης απόφασης συνάγεται εμμέσως πλην σαφώς ότι η Επιτροπή έκρινε ότι έπρεπε να προβεί σε συμπληρωματική ανάλυση της απαίτησης περί ελάχιστης αμοιβής υπό το πρίσμα άλλων διατάξεων του δικαίου της Ένωσης πέραν των σχετικών με τις κρατικές ενισχύσεις. Η συλλογιστική της Επιτροπής προκύπτει, επομένως, με επαρκή σαφήνεια και χωρίς αμφισημία.

53 Πρέπει να τονιστεί ότι το ζήτημα του βασίμου της αιτιολογίας μιας πράξης δεν έχει σχέση με την εκτίμηση της επάρκειας της αιτιολογίας αυτής. Επομένως, ακόμη και αν υποτεθεί ότι η συνύπαρξη των διαπιστώσεων που διατυπώνονται στις αιτιολογικές σκέψεις 93 και 95 της επίδικης απόφασης ενέχει πλάνη περί το δίκαιο, αυτή δεν μπορεί να οδηγήσει σε ακύρωση της συγκεκριμένης απόφασης λόγω παράβασης της υποχρέωσης αιτιολόγησης που προβλέπεται στο άρθρο 296, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ.

54 Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κρίνοντας, στη σκέψη 24 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, ότι η επίδικη απόφαση, και ειδικότερα οι αιτιολογικές της σκέψεις 93 και 95, δεν πληρούσαν την απαίτηση αιτιολόγησης που προβλέπεται στο άρθρο 296, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ.

55 Δεύτερον, με το πρώτο σκέλος του δεύτερου λόγου αναιρέσεως, η Neos προσάπτει στο Γενικό Δικαστήριο, κατ' ουσίαν, ότι υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κρίνοντας, ιδίως στις σκέψεις 26, 27 και 34 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, ότι η Επιτροπή παρέβη την υποχρέωση αιτιολόγησης που υπέχει καθόσον δεν εξήγησε γιατί η μόνη κρίσιμη διάταξη, πέραν των άρθρων 107 και 108 ΣΛΕΕ, υπό το πρίσμα της οποίας έπρεπε να εξετάσει τη συμβατότητα της απαίτησης περί ελάχιστης αμοιβής ήταν το άρθρο 8 του κανονισμού Ρώμη Ι, και όχι, ιδίως, το άρθρο 56 ΣΛΕΕ, που κατοχυρώνει την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών.

56 Συναφώς, όπως προκύπτει από τη νομολογία που υπομνήσθηκε στη σκέψη 41 της παρούσας απόφασης, η διαδικασία του άρθρου 108 ΣΛΕΕ ουδέποτε πρέπει να καταλήγει σε αποτέλεσμα αντίθετο προς τις ειδικές διατάξεις της Συνθήκης ΛΕΕ. Επομένως, ενίσχυση η οποία, αυτή καθεαυτήν ή λόγω ορισμένων λεπτομερειών χορήγησής της, παραβιάζει διατάξεις ή γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης δεν μπορεί να κριθεί συμβατή με την εσωτερική αγορά.

57 Εν προκειμένω, διαπιστώνεται, αφενός, ότι, μολονότι η επίδικη απόφαση, λαμβανομένων υπόψη ιδίως των αιτιολογικών της σκέψεων 96 έως 99, περιλαμβάνει λεπτομερή εξέταση της συμβατότητας της απαίτησης περί ελάχιστης αμοιβής μόνον υπό το πρίσμα του άρθρου 8 του κανονισμού Ρώμη Ι, εντούτοις εξ αυτού δεν προκύπτει, όπως ορθώς παρατήρησε η Neos, ότι αυτή είναι η μόνη διάταξη του δικαίου της Ένωσης την οποία η Επιτροπή θεώρησε ως ενδεχομένως κρίσιμη για τους σκοπούς της εν λόγω εξέτασης. Πράγματι, στην αιτιολογική σκέψη 99 της επίδικης απόφασης, η Επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η απαίτηση περί ελάχιστης αμοιβής ήταν εκ πρώτης όψεως σύμφωνη με τον κανονισμό Ρώμη Ι και «δεν συνιστούσε παράβαση άλλων διατάξεων του δικαίου της Ένωσης».

58 Αφετέρου, αντιθέτως προς ό,τι έκρινε το Γενικό Δικαστήριο, ιδίως στις σκέψεις 26, 27 και 34 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, η υποχρέωση αιτιολόγησης που υπέχει η Επιτροπή δεν σημαίνει, εν πάση περιπτώσει, ότι η τελευταία πρέπει πάντοτε να δικαιολογεί την απουσία ρητής εξέτασης της συμβατότητας ενός μέτρου ενίσχυσης υπό το πρίσμα ορισμένων άλλων διατάξεων ή αρχών του δικαίου της Ένωσης πλην των κανόνων περί κρατικών ενισχύσεων και, επομένως, ότι πρέπει να εκφέρει γνώμη σχετικά με το κατά πόσον αυτές είναι κρίσιμες για τους σκοπούς μιας τέτοιας εξέτασης.

59 Πράγματι, λαμβανομένου υπόψη του εξαιρετικά μεγάλου αριθμού διατάξεων και αρχών του δικαίου της Ένωσης που ενδέχεται να παραβιάζονται από τη χορήγηση ενίσχυσης, δεν μπορεί να απαιτείται από την Επιτροπή να παράσχει ειδική αιτιολογία για καθεμιά από αυτές και, εν προκειμένω, για το άρθρο 56 ΣΛΕΕ, διότι άλλως θα διακυβευόταν η αποτελεσματικότητα της

διαδικασίας του άρθρου 108 ΣΛΕΕ, ή ακόμη και η δυνατότητα να ληφθεί ευνοϊκή απόφαση για μια ενίσχυση στο τέλος του κατ' άρθρο 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ προκαταρκτικού σταδίου εξέτασης και, επομένως, χωρίς να κινηθεί επίσημη διαδικασία έρευνας.

60 Συναφώς, δεδομένου ότι, για την εκτίμηση της απαίτησης αιτιολόγησης, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το πλαίσιο κατά την έννοια της νομολογίας που υπομνήσθηκε στη σκέψη 34 της παρούσας απόφασης, επισημαίνεται ότι μια απόφαση με την οποία ένα μέτρο ενίσχυσης κηρύσσεται συμβατό με την εσωτερική αγορά στο πλαίσιο διαδικασίας προβλεπόμενης στο άρθρο 108 ΣΛΕΕ συνεπάγεται, ιδίως εάν από την αιτιολογία της προκύπτει, όπως εν προκειμένω, ότι η Επιτροπή εκτίμησε το οικείο μέτρο ενίσχυσης υπό το πρίσμα των ανωτέρω διατάξεων ή αρχών, ότι, κατά τη γνώμη της Επιτροπής, οι εν λόγω διατάξεις και αρχές είτε δεν ήταν κρίσιμες όσον αφορά το μέτρο αυτό είτε, εν πάση περιπτώσει, δεν είχαν παραβιαστεί.

61 Από τα προεκτεθέντα συνάγεται ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε επίσης σε πλάνη περί το δίκαιο κρίνοντας, στις σκέψεις 26, 27 και 34 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, ότι η Επιτροπή παρέβη την υποχρέωση αιτιολόγησης που υπέχει καθόσον δεν εξήγησε γιατί η μόνη κρίσιμη διάταξη, πέραν των άρθρων 107 και 108 ΣΛΕΕ, υπό το πρίσμα της οποίας έπρεπε να εξετάσει τη συμβατότητα της απαίτησης περί ελάχιστης αμοιβής ήταν το άρθρο 8 του κανονισμού Ρώμη Ι, και όχι, ιδίως, το άρθρο 56 ΣΛΕΕ.

62 Κατόπιν όλων των ανωτέρω σκέψεων, πρέπει να γίνει δεκτό το τρίτο σκέλος του πρώτου λόγου αναιρέσεως και το πρώτο σκέλος του δεύτερου λόγου αναιρέσεως και, κατά συνέπεια, να αναιρεθεί η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, χωρίς να είναι αναγκαίο να εξεταστούν η προβληθείσα στο πλαίσιο του τελευταίου αυτού σκέλους αιτίαση περί παραμόρφωσης των πραγματικών περιστατικών και τα λοιπά σκέλη των λόγων αναιρέσεως.

Επί της προσφυγής ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου

63 Κατά το άρθρο 61, πρώτο εδάφιο, δεύτερη περίοδος, του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το Δικαστήριο δύναται σε περίπτωση αναιρέσεως της αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου να αποφανθεί το ίδιο οριστικά επί της διαφοράς, εφόσον αυτή είναι ώριμη προς εκδίκαση.

64 Τούτο συμβαίνει, εν προκειμένω, ως προς το πρώτο σκέλος του τέταρτου λόγου ακυρώσεως, με τον οποίο προβάλλεται παράβαση της υποχρέωσης αιτιολόγησης που υπέχει η Επιτροπή από το άρθρο 296, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ, καθόσον η τελευταία παρέλειψε να εκτιμήσει το επίμαχο μέτρο, όσον αφορά ειδικότερα την απαίτηση περί ελάχιστης αμοιβής, υπό το πρίσμα ορισμένων άλλων διατάξεων ή αρχών του δικαίου της Ένωσης πλην εκείνων που διέπουν ειδικώς τις κρατικές ενισχύσεις, όπως είναι η αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων, η ελευθερία εγκατάστασης και η ελεύθερη παροχή υπηρεσιών.

65 Πράγματι, από τα όσα εκτέθηκαν στις σκέψεις 34 έως 60 της παρούσας απόφασης προκύπτει ότι το σκέλος αυτό πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμο.

66 Αντιθέτως, ως προς το δεύτερο σκέλος του τέταρτου λόγου ακυρώσεως καθώς και τον πρώτο λόγο ακυρώσεως, ο οποίος αφορά παραβίαση της αρχής της απαγόρευσης των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας, της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών και της ελευθερίας εγκατάστασης, τον δεύτερο λόγο ακυρώσεως, ο οποίος αφορά παράβαση του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β', ΣΛΕΕ και πρόδηλη πλάνη κατά την εκτίμηση του αναλογικού χαρακτήρα της ενίσχυσης σε σχέση με τις

ζημίες που προκλήθηκαν από την πανδημία COVID-19, και τον τρίτο λόγο ακυρώσεως, ο οποίος αφορά προσβολή των διαδικαστικών δικαιωμάτων της Ryanair λόγω της άρνησης κίνησης της επίσημης διαδικασίας έρευνας παρά την ύπαρξη σοβαρών αμφιβολιών ως προς τη συμβατότητα του επίμαχου μέτρου με την εσωτερική αγορά, η διαφορά δεν είναι ώριμη προς εκδίκαση.

67 Πράγματι, οι ανωτέρω λόγοι ακυρώσεως, οι οποίοι αφορούν, ως επί το πλείστον, το βάσιμο της επίδικης απόφασης και τους οποίους το Γενικό Δικαστήριο δεν εξέτασε, απαιτούν τη διενέργεια περίπλοκων εκτιμήσεων ως προς τα πραγματικά περιστατικά, για τις οποίες το Δικαστήριο δεν διαθέτει όλα τα αναγκαία στοιχεία.

68 Συνεπώς, η υπόθεση πρέπει να αναπεμφθεί στο Γενικό Δικαστήριο προκειμένου αυτό να αποφανθεί επί των λόγων ακυρώσεως που μνημονεύονται στη σκέψη 66 της παρούσας απόφασης, το δε Δικαστήριο πρέπει να επιφυλαχθεί ως προς τα δικαστικά έξοδα.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τέταρτο τμήμα) αποφασίζει:

1) **Αναιρεί την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 24ης Μαΐου 2023, Ryanair κατά Επιτροπής (Ιταλία· καθεστώς ενισχύσεων· COVID-19) (T-268/21, EU:T:2023:279).**

2) **Αναπέμπει την υπόθεση ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης προκειμένου αυτό να αποφανθεί επί του πρώτου, του δεύτερου και του τρίτου λόγου ακυρώσεως καθώς και επί του δεύτερου σκέλους του τέταρτου λόγου ακυρώσεως που προέβαλε η Ryanair DAC με την προσφυγή της.**

3) **Επιφυλάσσεται ως προς τα δικαστικά έξοδα.**

(υπογραφές)